

УДК 339.727 + 336.273. 3 (477)

О. М. Мельник, д-р екон. наук, проф.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми впливу, який справляє світова фінансова криза на стан зовнішньої національної заборгованості України.

В статье анализируются проблемы влияния, которое оказывает мировой финансовый кризис на состояние внешней национальной задолженности Украины.

The article deals the problems of influence of the world financial crisis on the external national debt of Ukraine.

Ключові слова: світова фінансова криза, національний зовнішній борг, державний зовнішній борг, зростання боргового навантаження на економіку.

Ключевые слова: мировой финансовый кризис, национальный внешний долг, государственный внешний долг, увеличение долговой нагрузки на экономику.

Keywords: world financial crisis, national external debt, governmental external debt, increasing of the debt loading on an economy.

Починаючи з 2000 р. в українській економіці спостерігався процес зростання основних економічних показників. Тому більшість наукових праць була спрямована на розгляд проблеми підтримання ефективного економічного зростання. Водночас, розгляду процесів, які характерні для періоду кризи, в українській науковій літературі приділялось значно менше уваги. Це і визначає актуальність теми дослідження. Крім цього, можна вказати на дію ще двох важливих факторів, які додатково посилюють актуальність теми.

Перший тісно пов'язаний із зростанням ступеня інтеграції України у світогосподарську систему. Сучасна світова економіка характеризується процесом глобалізації, в першу чергу, у фінансовій сфері. Відповідно кризові явища мають можливість з легкістю поширюватися по всьому світу, перекидаючись з однієї країни на іншу, породжуючи значні збурення у національних господарських системах.

Другий фактор пов'язаний зі зміною ролі фінансової сфери у внутрішній економіці України. Фінансова сфера в умовах трансформаційних перетворень стрімко набула вирішального значення у формуванні основ для стійкого економічного розвитку. Це пов'язано з тим, що протягом перехідного періоду відбулись зміни, суть яких полягає у зміні характеру економічної системи. Вона з ресурсообмеженої перетворюється на попитообмежену. Відповідно, в попитообмеженій економіці роль грошей та фінансової сфери, яка забезпечує їх нормальне постачання та функціонування, істотно зростає.

Аби зрозуміти характер впливу світової фінансової кризи на зовнішній борг України, потрібно визначитись з тим, а які ж загальні тенденції характерні були для розвитку економіки України у попередній період у сфері її взаємодії із зовнішнім світом.

Перш за все, у зовнішньоекономічній сфері за 2006–2007 рр. відбулись докорінні зміни. Головною особливістю цього періоду сталала добре помітна тенденція до перетворення України на країну, яка почала інтенсивно залучати зовнішні ресурси. При цьому вона стала значно більше не тільки залучати іноземних інвестицій, а й позичати на зовнішніх фінансових ринках, аби розширювати за рахунок цих ресурсів як виробниче, так і особисте споживання.

Протягом 2006–2007 рр. в Україні утримувався дефіцит поточного рахунку платіжного балансу. У 2006 р. він становив 1617 млн дол., а у 2007 р. він збільшився до 5918 млн. Хоча протягом 1999–2005 р. поточний рахунок платіжного балансу України був профіцитним.

У той же час сальдо по рахунку операцій з капіталом та фінансових операціях у ці роки було позитивним. У 2006 р. чистий приплив коштів по цьому рахунку становив 3932 млн дол, а у 2007 р. — 15 776 млн. Це означало, що дефіцит ресурсів, який виник по рахунку поточних операцій платіжного балансу, з лишком перекривався припливом зовнішнього капіталу. Тобто фінансування національного споживання та інвестування, в Україні два роки підряд здійснювалось шляхом мобілізації заощаджень інших країн.

Причину подібного стану справ слід шукати у динаміці внутрішньо-економічних процесів. Протягом 2006–2007 рр. відбувалось значне зростання ВВП (на 7,3 та 7,6 %). Головним чинником цього зростання стало швидке розширення сукупного внутрішнього попиту, яке випереджало збільшення ВВП та обумовлювало посилення інфляційних тенденцій (ціни зросли на 11,6 та 16,6 % відповідно). При цьому розширення сукупного внутрішнього попиту стосувалось як доходів громадян, так і динаміки інвестицій. Так, у 2006 р. реальна заробітна плата збільшилась на 18,3 %, а у 2007 р. — на 12,5 %. Подібна ситуація вплинула на бачення економічних перспектив підприємцями, які і задовольняли наявний попит. В наслідок цього динаміка інвестицій в основний капітал зросла більше не тільки за величину зростання ВВП, але й за величину зростання внутрішніх доходів. Так, їх збільшення протягом 2006 р. становило 19 %, а у 2007 р. — 29,8 %.

Високий темп зростання 2000–2005 рр. супроводжувався активним балансом торговельних операцій. Це було викликано тим, що потреба в імпорті була меншою, через те що національні виробничі потужності були лише частково завантажені. Попит на короткі оборотні кошти був вищим, ніж потреба в «довгих» інвестиціях для модернізації. Але поступово ситуація почала змінюватися — зношення основних засобів в економіці України наблизилось до критичного рівня. На початок 2006 р. ступінь зношеності становив 49,0 % проти 36,5 % у 1990 р. Причому тільки за період з 2001 р. по 2004 р. ступінь зношеності основних засобів в економіці України зріс на 4,3 %, і лише у 2005 р., після інвестиційного буму 2003–2004 рр. він почав потроху зменшуватись. Можна констатувати, що з 2005 р. промисловість поступово вичерпувала потенціал відновлювального зростання (у 2007 р. величина промислового виробництва в Україні перевищила показники 1990 р.).

Але перехід до нового типу економічного зростання неможливий без збільшення попиту на імпортне обладнання, а відповідно, і збільшення недержавних запозичень на зовнішніх фінансових ринках. В Україні досить потужним джерелом надходження зовнішніх коштів став приплив іноземних інвестицій. Протягом 2006–2007 рр. надходження прямих іноземних інвестицій становило відповідно 5604 та 9891 млн дол. США, тобто у 2007 р. воно збільшилось на 76,5 % у порівнянні з попереднім роком.

Разом з тим, не можна не відзначити і того факту, що боргова складова у надходженні зовнішніх ресурсів для забезпечення економічного зростання збільшувалась також досить динамічно. Проте розрив у абсолютній величині цих показників є досить значним. Якщо прямі інвестиції у 2006–2007 рр. зросли на 5,6 та 9,8 млрд дол. США, то чисті боргові зобов'язання збільшилися на 14,9 та 25,4 млрд дол. (табл. 1), тобто абсолютні величини боргового фінансування були майже у 3 рази більшими у порівнянні з фінансуванням за рахунок прямих іноземних інвестицій. У той же час темпи приросту цих показників практично не відрізнялись. Чисті запозичення у 2007 перевищили рівень 2006 р. на 70,8 %.

Проте початок світової фінансової кризи істотно змінив динаміку економічних процесів в Україні. Фінансова криза згубна для економіки тим, що вона частіше ніж криза на будь-якому іншому галузевому ринку може викликати ефект доміно. Цей ефект виникає тоді, коли криза окремої галузі починає передаватися іншим галузям та іншим ринкам, поступово охоплюючи дедалі більшу частину економіки. Проте, на відміну від галузей реального сектору, які реально мають можливість

впливати здебільшого лише на технологічно пов'язані з ними підприємства, фінансовий сектор функціонально пов'язаний з підприємствами всіх галузей. Ось чому початок фінансової кризи відразу відчуває вся економіка.

Початком нинішньої фінансової кризи вважається серпень 2007 р., коли потужні інвестиційні банки США почали оприлюднювати величезні збитки від інвестицій у іпотечні цінні папери. Однак у той період криза не здавалася глобальною, оскільки її перебіг переважно не викликав шоку та паніки на світових фінансових ринках. «Обсяг американського іпотечного боргу за підсумками 2007 року становив близько 13 трлн дол., що дорівнює річному ВВП країни, тоді як щоденний обсяг операцій на світовому валютному ринку — майже 2 трлн дол.» [1, с. 16]. При цьому точкою відліку нової фази кризи, що спричинила глобальне економічне «охолодження», слід вважати 14 вересня 2008 року — день, коли збанкрутував один із найбільших інвестиційних банків США — «Lehman Brothers». Саме після цієї події проявився ефект доміно і криза з іпотечного ринку стала переходити спочатку на інші сегменти внутрішнього фінансового ринку США. У подальшому ця криза, через скорочення внутрішнього попиту, перекинулася на інші галузі економіки США, а далі і на світові фінансові ринки, і на світову економіку загалом.

Проте, варто зазначити, що коли в світовій економіці кризові явища первісно зародились у фінансовій сфері і лише потім за ефектом доміно перекинулись на стан галузей реального сектору економіки, то в Україні ситуація розвивалася за протилежним сценарієм. Першим почав падати саме реальний сектор економіки, а вже потім стрімко почали загострюватись проблеми у фінансовій сфері. При цьому, якщо ми говоримо про хронологічний початок кризи, то для американської економіки це друга половина 2007 р. А початок кризи для української економіки — це друга половина 2008 р. Також важливо зазначити, що падіння реального сектору української економіки почалось у тій його частині, яка була зорієнтована на зовнішній ринок. Тобто до України, майже через рік після початку кризи у фінансовому секторі економічно розвинутих країн, докотилось відлуння у формі, в першу чергу, зменшення попиту на продукцію вітчизняної промисловості. Цей процес стрімко зменшив експортну виручку та надходження валюти на внутрішній ринок. Саме тому у 2008 році «сигнальним» індикатором початку кризи в Україні вважають переоцінку обмінного курсу національної валюти.

Проте реальною причиною цієї події для України став процес падіння експортних надходжень, основою яких є експорт чорної металургії. Якщо у перших двох кварталах 2008 року половину приросту експорту забезпечували поставки металургійної продукції, то в IV кварталі вартісні обсяги цієї групи знизились на 50,7 % порівняно з III кварталом (на 21,5 % порівняно з відповідним кварталом 2007 року). Це було зумовлено як падінням цін на чорні метали (майже на 40 %), так і зменшенням фізичних обсягів поставок чорних металів (на 27,8 %) унаслідок обвального падіння зовнішнього попиту. При цьому падіння експорту чорних металів почалось ще у III кварталі 2008 р. Тобто можна зробити висновок про те, що початок світової фінансової кризи викликав зменшення надходжень валюти через падіння попиту на українську продукцію, проте потреба у цій валюті для повернення боргів була досить значною, що і стало однією з причин різкого стрибку курсу долара на внутрішньому ринку України у другій половині 2008 р.

Іншим чинником різкого стрибка курсу долара на внутрішньому ринку України стала стрімка зміна напрямку руху світових фінансових потоків. Глобальна фінансова криза дала старт негайному відпливу капіталу, в першу чергу, з країн із трансформаційною економікою, включаючи і Україну. «Виникнення у вересні–жовтні 2008 року нової хвилі фінансової кризи у розвинутих країнах, катастрофічне зниження левериджу міжнародних банків та зменшення схильності інвесторів до прийняття ризиків негативно позначилися на вартості та обсягах зовнішнього фінансування країн з ринками, що формуються. За 9 місяців 2008 року міжнародні

інвестиційні фонди, які спеціалізуються на інвестиціях в економіки з ринками, що формуються, вивели з них 32,5 млрд дол. США (тоді як у січні–вересні 2007-го було вкладено 20,6 млрд дол.)» [2, с. 3]. Таким чином, концепція відмежування ринків, що формуються, від зрілих ринків довела свою неідеальність, а уряди більшості країн з низьким і середнім рівнями доходів змушені в режимі надзвичайних заходів вирішувати проблеми масового відпливу капіталів.

Тобто, Україна, як і інші країни з ринками, що формуються, зіткнулася з серйозними зовнішніми викликами, що обумовлені виведенням іноземних капіталів, з одного боку, і зменшенням попиту на продукцію національного виробництва — з іншого. Спільна ж дія цих двох чинників поставила під загрозу гарантування зовнішньої платоспроможності країни.

При цьому можна констатувати і той факт, що протягом 2008–2009 рр. в Україні спостерігалось продовження накопичення національного зовнішнього боргу. Якщо на початок 2009 р. він становив 101,65 млрд дол., то на 1.10.2009 р. його величина складала 104,37 млрд дол. Тобто за 2008 р. зовнішній борг України збільшився на 21,69 млрд дол, а за 9 місяців 2009 р. — ще на 2,72 млрд дол. Єдине, що дещо втішає у подібній ситуації, — це те, що темпи приросту зовнішнього боргу стали значно меншими. З 37,6 % та 46,7 % у 2006 та 2007 рр. вони знизились до 27,1 % у 2008 та 2,7 % за перші 9 місяців 2009 р. (табл. 1).

Продовження загального зростання величини національного зовнішнього боргу є цілком зрозумілим. Його можна визначити як **вимушене зростання зовнішнього боргу**. В умовах сумнівної зовнішньої платоспроможності країни як позичальники, так і позикодавці можуть піти на реструктуризацію боргу. Крім того, зменшення доступу до приватних кредитних ресурсів було певною мірою компенсоване зростанням доступу до кредитів світових фінансових організацій. Свідченням цього є динаміка державного зовнішнього боргу.

Зовнішній державний борг з 2004 по 2007 рр. змінювався у незначних масштабах. Якщо на початок 2004 р. він становив 10,66 млрд дол., то на кінець 2007 р. його абсолютна величина становила 12,34 млрд дол. Тобто за 4 роки він збільшився лише на 1,68 млрд дол. А це свідчить про те, що річні темпи зростання зовнішнього державного боргу були весь цей час досить низькими. Вони істотно відрізнялись від темпів приросту зовнішнього боргу банків, інших секторів чи темпів приросту міжфірмового боргу. Зокрема, це призвело до того, що в умовах високих темпів економічного зростання співвідношення державного боргу до ВВП за даними Міністерства фінансів України зменшилось з 37,8 % у 2000 р. до 19,6 % у 2004 р. та 10,0 % у 2007 р. [3]. І це при тому, що державний борг включає як державний зовнішній, так і державний внутрішній борг. Ще одним наслідком низьких темпів зростання зовнішнього державного боргу стало те, що частка цього боргу у валовому зовнішньому борзі зменшилась з 44,78 % на початку 2004 р. до 15,44 % — на початку 2008 р. (див. табл. 1).

З початку світової фінансової кризи ситуація із зовнішнім державним боргом в Україні починає істотно змінюватися. При цьому інтенсивне зростання цього боргу починається лише у 4 кварталі 2008 р. Тут важливо відзначити той факт, що загальна величина приросту державного зовнішнього боргу у 4 кварталі 2008 р. перевищила величину чистого державного запозичення за весь цей рік. Саме протягом одного цього кварталу зовнішній державний борг України збільшився на 5033 млн дол., а величина річного збільшення зовнішнього державного боргу становила лише 4338 млн дол.

Цікавим є також і той факт, що 5033 млн дол. — це найбільша величина квартального зростання зовнішнього державного боргу за весь період економічної кризи у 2008–2009 рр. При цьому з цих 5033 млн дол. 4590 млн (чи 91,2 %) це приріст зовнішнього державного боргу органів грошово-кредитного регулювання. У подальшому починається також зростання боргу сектору державного управління, а його

частка у чистому державному зовнішньому запозиченні у подальшому піднімається майже до 50 %. Проте сама величина чистого зовнішнього запозичення протягом 1–3 кварталів 2009 р. є меншою за величину чистого запозичення у 4 кварталі 2008 р. Так, у 2 кварталі зовнішній державний борг збільшився на 3177 млн, а у 3 — на 4799 млн дол.

Таблиця 1

ДИНАМІКА ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Показник (млн дол. США)	на 01.01. 2004	на 01.01. 2005	на 01.01. 2006	на 01.01. 2007	на 01.01. 2008	на 01.01. 2009	на 01.10. 2009
Валовий зовнішній борг	23811	30647	39619	54512	79955	101654	104376
1. Зовнішній борг сектору державного управління	8743	10058	10506	10924	11884	11959	15909
2. Зовнішній борг органів грошово-кредитного регулювання	1919	1690	1254	880	462	4725	8225
3. Банки	1746	2662	6112	14089	30949	39471	33572
4. Інші сектори	10989	15678	20913	26676	33581	41250	41461
5. Міжфірмовий борг	414	559	834	1943	3079	4249	5209
Зовнішній державний борг (1.+2.)	10662	11748	11760	11804	12346	16684	24134
Частка зовнішнього державного боргу у валовому боргу, %	44,78	38,33	29,68	21,65	15,44	16,41	23,12
Показник (у % до попередн. періоду)	за 2004 р.	за 2005 р.	за 2006 р.	за 2007 р.	за 2008 р.	за 9 місяців 2009 р.	
Темпи приросту валового зовнішнього боргу	128,7	129,3	137,6	146,7	127,1	102,7	
Темпи приросту зовн. державного боргу	110,2	100,1	100,4	104,6	135,1	144,7	
Темпи приросту зовн. боргу банків	152,5	229,6	230,5	219,7	127,5	85,1	
Темпи приросту зовн. боргу інших секторів	142,7	133,4	127,6	125,9	122,8	100,5	
Темпи приросту зовн. міжфірмового боргу	135,0	149,2	233,0	158,5	138,0	122,6	
Показник							
Зовнішній борг (% від ВВП) дані НБУ	47,5	47,2	45,9	50,6	56,0	59,1*	
Зовнішній борг (% від ВВП) розрахунки автора	47,24	45,99	50,59	56,02	80,26		
Річний приріст ВЗБ — чисте запозичення (млн дол)	6836	8972	14893	25443	21699	2722	
Темпи приросту чистого запозичення (у%)		131,25	165,99	170,84	85,28	12,54	
Річний приріст держ. боргу — чисті запозичення (млн дол)	1086	12	44	542	4338	7450	
Темпи приросту чистого держ запозичення (у%)		1,10	366,67	1231,8	800,37	171,74	

* дані НБУ за 1 квартал.

Джерело даних: Сайт НБУ: Зовнішній борг України, Бюлетень Національного банку України № 11 за 2009 р. та власні розрахунки автора.

Таким чином, саме завдяки інтенсифікації державного запозичення зовнішній державний борг збільшився з 12,34 млрд дол на 1.01.2008 до 16,68 млрд дол на 1.01.2009 та 24,13 млрд дол на 1.10.2009 р. При цьому загальні темпи зростання зовнішнього державного боргу становили 35,1 % протягом 2008 та 44,7 % протягом за 9 місяців 2009 р. у порівнянні з 0,1 %, 0,4 % та 4,6 % протягом 2005–2007 рр. (див. табл. 1).

Такий розвиток подій призвів до того, що змінилось співвідношення між державним та приватним зовнішнім боргом. Частка державного у національному зовнішньому борзі зросла з 15,4 % на 1.01.2008 до 16,4 % на 1.01.2009 та до 23,1 % на 1.10.2009 р. (див. табл. 1).

При цьому певні сектори української економіки зменшили свій зовнішній борг. Так, на 1 жовтня 2009 року зовнішній борг банківського сектору України становив лише 33,6 млрд дол. (32,2 % від обсягу валового зовнішнього боргу), що на 5,9 млрд дол. (14,9 %) менше, ніж на початок року [4, с. 2]. А це дає підстави для висновку про те, що приватний борг через механізми державного підтримання валютного курсу поступово перетворюється на державний.

Важливо також відзначити і те, що значне зростання валютного курсу обумовлює стрімке зростання реальної величини боргу у співставленні з ВВП (зростає реальне боргове навантаження на економіку не тільки через зміну валютного курсу, а й через падіння виробництва, яке викликане світовою фінансовою кризою). За таких умов погашення зовнішніх боргів стає надзвичайно складним завданням. І хоча офіційна статистика свідчить про те, що Україна ніби-то ще не перетнула кризової межі (пороговий рівень — 60 %) у співвідношенні зовнішнього боргу до ВВП, після якої довіра до позичальника та впевненість у його зовнішній платоспроможності стоїть під загрозою, проте вона впритул до неї наблизилась (59,1 % за даними НБУ на початку 2009 р.). Обрахунки цього показника з використанням не паритету купівельної спроможності, а фактичного курсу долара США на кінець 2008 р. (7,7 грн за дол.), свідчать про те, що цей поріг вже перейдений (82,4 %). А його рівень на 2009 р. буде ще більшим враховуючи не тільки продовження зростання курсу долара у 2009 р. (до 8 грн за дол. у кінці року), а й 12–15 % падіння реального ВВП.

Проте потрібно зазначити, що навіть за таких складних для України умов такі міжнародні фінансові організації, як Світовий банк та МВФ продовжують співпрацю з органами державної влади України. Вони не тільки надають їм значну кредитну допомогу, але й говорять, навіть, про можливість її певного розширення. Тут важливо зрозуміти чому вони це роблять, чому вони подовжують надавати кредитну допомогу країні, яка фактично є фінансовим банкрутом і не вписується у нормативні вимоги до позичальників, які є загальноприйнятими для всього світу. Головна причина цього, мабуть, полягає не тільки у тому, що світова фінансова криза викликала різке кредитне стиснення. Не менш важливим є те, що «за час кризи світова банківська система втратила доволі значну частину свого капіталу. Так, зокрема, сукупні втрати банків у світі загалом станом на кінець жовтня 2008 року сягнули 800 млрд дол., а компенсувати ці втрати за рахунок залучення нового капіталу вдалося лише наполовину» [5, с. 80]. Тому очевидно, що економічно розвинуті країни, надаючи кредитну підтримку українській економіці через міжнародні фінансові організації, сприяють швидшому відновленню сукупного капіталу власних банківських систем.

Таким чином підсумовуючи викладене можна зробити **висновки**, які стосуються впливу світової фінансової кризи на стан зовнішнього боргу України:

1) фінансова криза у провідних країнах світу змусила міжнародних інвесторів переглядати ставлення до вкладання коштів у країни з ринками, що формуються, а це стало причиною не просто зменшення надходження іноземних інвестицій, а їх значного відтоку;

2) фінансова криза обумовила зменшення доступу до зовнішніх приватних запозичень, але зріс доступ до кредитів міжнародних фінансових організацій, що стало умовою продовження зростання абсолютної величини боргу;

3) світова фінансова криза обумовила стрімке зростання боргового навантаження на економіку (більше за кризову межу по показнику зовнішній борг до ВВП) через зміну валютного курсу та через падіння виробництва, внаслідок чого реальна ціна повернення зовнішнього боргу стрімко зросла, а нові приватні запозичення стають дуже дорогими;

4) приватний зовнішній борг через механізми державного підтримання валютного курсу поступово перетворюється на державний;

5) в умовах, коли для України перекриті канали залучення приватних зовнішніх запозичень, необхідно продовжувати співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями.

Література

1. Данилишин Б. Економіка України: розвиток в умовах фінансової нестабільності // Новий економіст — 2008. — № 1.
2. Вахненко Т. П. Фінансова криза в Україні: фактори, механізми дії, заходи подолання // Фінанси України. — 2008. — № 10.
3. Сайт Міністерства фінансів України. Аналітичні матеріали щодо державного боргу: www.minfin.gov.ua/document/224540/Debt_VVP.pdf
4. Сайт НБУ. Зовнішній борг України станом на 01.10.2009 року: www.bank.gov.ua/Balance/Debt/01102009.xls
5. Уманців Ю. М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії // Фінанси України. — 2009, — № 3.

Надійшла до редакції: 09.02.2010

УДК 330.341

Л. М. Лиськова, ст. викладач,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Розглянуто особливості інноваційного розвитку України в умовах фінансових обмежень. Проаналізовано світовий досвід активізації інноваційної діяльності. Запропоновано заходи щодо інтеграції науково-технічної та інноваційної діяльності у світовий інноваційний простір.

Рассмотрены особенности инновационного развития Украины в условиях финансовых ограничений. Проанализирован мировой опыт активизации инновационной деятельности. Предложены способы интеграции научно-технической и инновационной деятельности в мировое инновационное пространство.

Peculiarities of innovation development of Ukraine in the context of financial restrictions are examined. The global experience in anticipation of innovation activity is analyzed. The methods of integration of R&D and innovation activity into global innovation space are suggested.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна система, інтеграційні процеси, Європейський Союз, фінансово-промислові групи.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная система, интеграционные процессы, Европейский Союз, финансово-промышленные группы.

Key words: innovation development, innovation system, integration processes, European Union.